

Motion

1983/84:213

Thorbjörn Fälldin m. fl.
Löntagarfonder (prop. 1983/84:50)

Ett av de mest karakteristiska dragen i hela den nu drygt tioåriga löntagarfondsdebatten har varit att argumenten för fonder har skiftat allt eftersom vad som för tillfället varit mest aktuellt i den ekonomisk-politiska debatten. Detta tyder antingen på att det inte finns några bärande argument för fonderna, eller att det avgörande argumentet är sådant att man av politiska skäl anser det nödvändigt att omge det med diverse rökridåer.

”Det är makten det gäller”

Allt det engagemang socialdemokratin och LO lagt ner i frågan och all den konfrontation man varit beredd att ta visar klart att det i botten finns ett avgörande argument.

I det ursprungliga förslaget, Rudolf Meidners ”Löntagarfonder”, framgick med all uppriktighet att huvudmålet var fackföreningsrörelsens övertagande av makten över det privata näringslivet. Dåvarande metallekonomen P. O. Edins presentation av Meidnerrapporten i tidningen Metallarbetaren utmynnade i konklusionen att Meidnerförslaget ”självfallet innebär att vi på sikt skulle socialisera en väsentlig del av det privata näringslivet”. LO:s dåvarande ordförande Gunnar Nilsson uttalade strax efter det att rapporten publicerats, men innan han blivit överkörd av trycket inom fackföreningsrörelsen, att ”den yttersta konsekvensen av förslaget är att löntagarna via de fackliga organisationerna övertar makten i företagen” och varnade samtidigt för att detta kan leda till ”att vi får en fackföreningsrörelse av östeuropeisk modell”.

Sedan 1975 har löntagarfondsfröslaget omarbetats ett flertal gånger, men de väsentliga ingredienserna i form av fackföreningsstyrda, tvångsfinansierade, kollektiva fonder med uppgift att köpa upp stora poster börsaktier har hela tiden bestått. Att syftet inte heller förändrats har framgått av LO-tidningens berömda rubrik 1980 ”Nu tar vi över”, Aftonbladets ledare 17 april 1983 ”Fonderna är otvivelaktigt en av de i klassisk mening mest socialistiska reformer som socialdemokratin någonsin varit ute för att förverkliga” och senast LO:s andre ordförande Rune Molins tal på Skansen i somras ”Det är inget att hyckla om. Det är makten det gäller.”

Löntagarfondernas risker påtalades också tydligt av Löntagarfundsutredningens huvudsekreterare 1975—1981 och dess siste ordförande Berndt Öhman. I sin bok ”Fonder i en marknadsekonomi” skrev han i maj 1982:

"Vi skulle få ett ekonomiskt system av mer öststatsliknande karaktär. Likheten består i det kollektiva ägandets stora omfattning i näringslivet."

Utän tvekan skulle en sådan maktkoncentration till fackföreningsrörelsen, som löntagar fonderna successivt kommer att leda till, påtagligt förändra vårt ekonomiska system i centralistisk, kollektivistisk och socialistisk riktning. LO har redan den helt dominerande fackliga makten i Sverige. Under de perioder landet har en socialdemokratisk regering förenas redan i dag den fackliga och den politiska makten. Detta har med all önskvärd tydlighet framgått av det senaste året, t. ex. på skattepolitikens område där regeringen hösten 1982 bröt marginalskatteuppgörelsen med centern/folkpartiet och i stället gjorde upp med LO, samt hösten 1983 då regeringen vid en middag i LO-borgen fick direktiv om utformningen av 1984 års skatter. Skulle nu också makten över företagen koncentreras till samma maktcentrum reser sig obönhörligt ett antal allvarliga frågor:

— Hur går det med konkurrensen i näringslivet om ägarkontrollen av de flesta storföretagen ligger i ett och samma maktcentrum?

— Får vi ett producentstyrt i stället för konsumentstyrt ekonomiskt system?

— Kommer nya företag att tillåtas konkurrera om det hotar de fackföreningskontrollerade storföretagen?

— Vem vågar kritisera den helt dominerande ägaren av näringslivet, om denne samtidigt är fackföreningsorganisation?

— Kan en av folkmajoriteten vald regering föra en ekonomisk politik som inte godkänts av landets dominerande både arbetsgivare och fackförening?

Visserligen sägs i propositionen att de 5 löntagarfonderna (och 4:e AP-fonden) skall agera var för sig, men alla något så när insatta i hur SAP/LO fungerar vet vilken samordning och toppstyrning som i realiteten föreligger.

Genom att fackföreningsrepresentanterna skall ha majoritet så byggs systemet upp så att den socialdemokratiska rörelsen tillförsäkras kontrollen över fonderna oavsett politiska majoritetsförhållanden i landet. I ett visst skede av löntagarfondsdebatten, närmare bestämt inför valet 1982, fanns klara signaler om att styrelserna skulle tillsättas i allmänna val. Så sa t. ex. Olof Palme i Almedalen 1982. Redan på den socialdemokratiska kongressen 1981 uttalades följande: "Starka principiella och praktiska skäl talar för att fonderna utgör en självständig organisation som är skild från de fackliga organisationerna. Fondernas ledning bör i sin kapitalförvaltande uppgift och i sin ägarroll helst stå fria från organisationer som i förhandlingar kan bli motpart till fonderna." Samtidigt drogs den principiella slutsatsen att det bästa alternativet vore "att fondernas styrande organ utses i direkta val med löntagarna som röstberättigade". Men när det kom till kritan fick de principiella synpunkterna vika. Kunde det möjligen

bero på att ett system med allmänna val krävt grundlagsändring och därmed förhindrat införande av löntagarfonder redan 1984?

Ett av de argument som anförts för löntagarfonder är att bryta maktkoncentrationen i näringslivet. Fackföreningsstyrda kollektiva löntagarfonder skulle inte bara ersätta en maktkoncentration med en annan utan med en betydligt större maktkoncentration!

Olika utredningar har visat att med en målmedveten policy när det gäller aktieköp kan löntagarfonderna redan 1990 ha tagit över centrala delar av svenskt näringsliv. För det behövs som alla vet ofta långt ifrån 51 % av röstvärdet i ett aktiebolag. Om övertagande definieras som ett ägande av minst 49 % eller minst lika mycket som de i dag fem största ägarna har tillsammans kan följande företag 1990 vara löntagarfondsstyrda: L M Ericsson, Volvo, ASEA, Saab-Scania, SCA, Cementgjuteriet, Electrolux, Alfa-Laval, SKF, Stora Kopparberg, Investor, Atlas Copco, Kema Nobel, Swedish Match, Boliden, Bofors, Fläkt, STC, Sonesson, MoDo och PLM. LO-ekonomen Dan Anderssons påstående i LO-tidningen den 30 juni i år att "löntagarfonder i framtiden i realiteten bör kunna kontrollera de stora företagen som i dag kontrollerar en stor del av ekonomin" har onekligen grund för sig.

Om fonderna nöjer sig med att försöka bli största delägare kan man 1990 ha hunnit uppnå detta i 75 börsföretag med tillsammans över 700 000 anställda.

För aktieköp i icke börsnoterade företag (t. ex. på OTC-listan) har i det föreliggande förslaget alla begränsningar slopats för hur stor andel av röstvärdet som löntagarfonderna får ha.

Centern har sedan länge påtalat behovet av en minskad maktkoncentration inom näringslivet och har anvisat flera vägar för detta, t. ex.

- Satsning på de mindre företagen.
- Förbättrade förutsättningar för kooperativt ägande.
- Aktiesparfonderna som snart gett en halv miljon nya aktieägare här i landet.
- Företagsanknuten individuell vinstdelning som länge funnits t. ex. på Åkermans i Eslöv och numera också finns bl. a. på Volvo och i Handelsbanken.

— De i mitten av 1970-talet antagna arbetsrättsliga lagarna som styrelsrepresentation och MBL.

- Inrättande av privata investeringskonton.

I namnet löntagarfonder antyds att det är löntagarna som skall få ett ökat inflytande. Men vilket reellt inflytande kommer den enskilde löntagaren att ha i kollektiva fonder utan individuella andelar? Kommer hans inflytande inte att bli lika mycket en chimär som i fackföreningsägda BPA? Den gamle TCO-ledaren Valter Åman har skarpsynt karakteriserat fondidén som "låtsasdemokrati".

Individuella andelar eller "raka rör till löntagarens plånbok" som me-

tallordföranden Leif Blomberg kallade det har man hela tiden envist vägrat låta ingå i fondkonstruktionen.

För den enskilde löntagaren kan fondsystemet i stället innebära avsevärt mindre personlig "makt". Vem skall stödja honom i en konflikt med arbetsgivaren om denne är densamme som fackföreningen?

Sysselsättning

"Trygga jobben" har varit ett av slagorden för fonder. Men erfarenheten visar att företag styrda av fackföreningsledare och politiker haft svårare att klara konkurrensen i näringslivet. Som exempel kan nämnas BPA och Statsföretag.

Vad svenskt näringsliv nu behöver är en genomgripande strukturomvandling om man skall klara sig i framtiden. Men fackföreningsledare och politiker lär även i fortsättningen ha svårt att stå emot lokala högljudda krav om att hålla liv i förlustföretag med en förstelnad struktur. Hur ofta har inte från lokalt fackligt håll under de senaste åren hörts orden "Detta hade aldrig hänt om vi haft löntagarfonder" när ett företag måst läggas ner.

Även de företag som går bra och därför kunnat nyanställa kommer att få försämrade möjligheter genom att de tvingas inbetala stora summor till fonderna. I värsta fall kan fonderna bli ett system för att slussa pengar från framgångsrika företag med expansionsmöjligheter till kroniska förlustföretag där sysselsättningen i längden aldrig kan bevaras.

Kapitaltillförsel

Ett argument som lyftes fram mycket under åren 1978—1980 var att fonderna skulle tillföra näringslivet riskvilligt kapital. Sedan aktiesparfonderna inrättats och åren 1981—1982 blivit en succé som varje år tillfört börsen ca 2 miljarder kronor i friska pengar har det argumentet förts mer i bakgrunden. För övrigt har löntagarfondsforespråkarna inte kunnat peka på ett enda lönsamt projekt som omöjliggjorts på grund av brist på pengar.

Inflation och löner

Det för dagen populäraste argumentet för löntagarfonder är att det skulle medverka till att hålla pris- och löneutvecklingen i schack. Detta argument har kommit särskilt i ropet sedan regeringen i våras proklamerade att den satt sitt inflationsmål för 1984 till 4 %. Tanken är att om löntagarna får ökad makt så skall man avstå från höga lönekrav trots att vinstsituationen i näringslivet förbättrats i år. Men samma dag som löntagarfondspropositionen lades på riksdagens bord presenterade LO lönekrav för 1984 på 7 %, vilket tillsammans med överhäng och löneglidning lär leda till en lönekostnadsökning nästa år på 10—11 %. Så var det med

den återhållsamheten. Egentligen är det inte så konstigt att löntagarna i allmänhet inte är beredda att slå av på sina lönekrav på grund av löntagarfonderna, eftersom det är något de själva aldrig bett att få.

Ett närbesläktat resonemang, som också då och då förekommit i debatten, är att löneglidningen skulle minska om de vinstrikaste företagen dränerades på sina "övervinster". Ingen mindre än P. O. Edin själv har dock i en utredning vid 1976 års LO-kongress konstaterat att sambandet mellan löneglidning och vinstnivå är svagt. Möjligen kan tvärtom en extra vinstskatt ha motsatt effekt. Detta har påvisats i en uppsats av LO-ekonomen Gösta Rehn om löneglidning. När skatten på vinsten är hög, minskar företagets incitament att hålla tillbaka lönekostnaderna.

Solidariska lönepolitiken

Ett av de mål för löntagarfonderna som har funnits med länge är att stödja den solidariska lönepolitiken. Men den solidariska lönepolitiken innebär att man tar ut så höga löner att strukturomvandlingen påskyndas, dvs. att mindre lönsamma företag som har svårt att betala lönerna slås ut, samtidigt som högproduktiva företag har sådana vinster att de kan expandera och suga upp den arbetskraft som friställs. Att löntagarfonder i realiteten inte stöder den solidariska lönepolitiken, om den skall förenas med målet om full sysselsättning, har klart påvisats bl. a. av Berndt Öhman i ovannämnda bok. "Man bortser härvid emellertid från problemen i de lågproduktiva företagen, som får svårt att klara lönekostnaderna. De sysselsättningsproblem som där uppstår kräver att det sker en expansion på andra håll i näringslivet, men denna expansion motverkas av en 'äkta' vinstdelning."

ATP

Ett relativt nytt argument är att löntagarfonderna skall trygga ATP-pensionerna. Finessen är självfallet att man hoppas att det goda anseende ATP har i breda grupper skall smitta av sig även till fonderna. Någon reell förstärkning av AP-fondernas förmåga att betala ut pensioner kommer löntagarfonderna inte att få. Det föreslagna avkastningskravet (3 % reall) kommer bara att tillföra fonderna ca 5 miljarder kronor fram till 1990 samtidigt som pensionsutbetalningarna är nästan 400 miljarder kronor. Däremot kan fonderna undergräva pensionsbetalningsförmågan på ett mer djupgående plan om de leder till en förstelning av det svenska näringslivet i stort. ATP-systemet är nämligen ett fördelningssystem, vilket innebär att varje års pensionsutbetalningar i princip skall täckas av samma års pensionsavgifter. Avgörande för avgiftsunderlagets utveckling är den allmänna produktionsutvecklingen i landet.

Handläggningen

Själva handläggningen av löntagarfondsfrågan under det sista halvåret har varit minst sagt märklig. Trots att bl. a. Olof Palme flera gånger, inte minst i valrörelsen, upprepat vikten av en bred förankring för löntagarfondsförslaget har såväl utredningarna som remissförfarandet blivit rena hastverk. Sveriges näst största löntagarorganisation TCO ansåg sig över huvud inte ha tid att besvara remissen. Kammarrätten i Stockholm har i sitt remissyttrande sagt att utredningen om vinstdelning är skissartad och varken har den bredd eller det djup som normalt utmärker kommittéförelslag i centrala ämnen. Kammarrätten ansåg det därför inte meningsfullt att detaljgranska författningstexterna. Vinstdelningsmodellens inflationsomräkning, som delvis hämtats från det remisslaktade förslaget om "Real beskattning", har helt utdömts av bl. a. Föreningen Auktoriserade revisorer. Även lagrådet har ställt sig kritiskt till att en fråga av så stor principiell betydelse och med så kontroversiella inslag beretts på sätt som skett".

Konstitutionella frågor

Lagrådet har i sitt yttrande menat att någon erinran mot det föreslagna löntagarfondssystemet inte kan göras från grundlagsenlig synpunkt.

Regeringen borde enligt vår mening berett ärendet på ett sådant sätt att lagrådet fått god tid och tillräckligt underlag för att djupare än nu varit möjligt ha kunnat penetrera de konstitutionella aspekterna av löntagarfondsförslaget.

I den allmänna debatten såväl som i remissvaren har ju åtskilliga konstitutionella frågetecken rests.

Ett av dem har gällt om fondförslaget står i överensstämmelse med konstitutionens regler om expropriation (RF 2:18). Förslaget innebär ju att medel tvångsvis överförs från privata företag till löntagarfonder, medel som dessa fonder sedan skall använda för inköp av aktier delvis i samma företag. Detta medför i realiteten att företagen tvingas finansiera sin egen socialisering.

Enligt vår uppfattning finns det skäl för riksdagens konstitutionsutskott att noga överväga fondförslaget ur konstitutionell synvinkel.

Mot svenska folkets vilja

Slutligen måste konstateras att ingen fråga har under de senaste decennierna så splittrat nationen politiskt som löntagarfonderna. Detta dessutom i en tid då de ekonomiska problemen i stället bort mana till samling. I valrörelsen förespeglade olika ledande socialdemokrater väljarna att löntagarfonder inte skulle genomdrivas om inte en bred samling kunde åstadkommas.

I direkt strid mot detta söker nu SAP/LO att genomtrumpa förslaget utan något annat stöd i det svenska samhället än kommunistpartiet.

Även inom fackföreningsrörelsen finns ett utbrett motstånd mot löntagarfonder. TCO:s största förbund SIF är emot. Vid den enda medlemsomröstning som skett i ett fackförbund (försäkringstjänstemännen) var 70 % emot och bara 12 % för. Huvudorganisationen SACO/SR är direkt emot. T. o. m. bland LO:s egna medlemmar lär enligt opinionsundersökningar fler vara motståndare än förespråkare.

De opinionsmätningar som gjorts bland svenska folket visar samtliga att en förkrossande majoritet är motståndare och att motståndet successivt vuxit allt eftersom folk hunnit sätta sig in i vad löntagarfondsfröslaget innebär.

Skillnaden i folkligt stöd framgår också kristallklart när man jämför den uppslutning 4-oktoberdemonstrationen fick med de ödsliga opinionsmöten som LO-ombudsmän försökt hålla på gator och torg under de senaste två veckorna.

Löntagarfondsbeslutet sker alltså i direkt strid med

- hela den icke-socialistiska oppositionen
- hela det svenska näringslivet
- betydande delar av fackföreningsrörelsen
- och sist men inte minst en klar majoritet av svenska folket.

Centern säger kategoriskt nej till löntagarfonder och kommer om förslaget genomförs att arbeta för ändrade majoritetsförhållanden efter 1985 års val så att löntagarfondssystemet omedelbart kan avvecklas.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs
att riksdagen beslutar avslå proposition 1983/84:50 angående löntagarfonder.

Stockholm den 23 november 1983

THORBJÖRN FÄLLDIN (c)

OLOF JOHANSSON (c)

BERTIL JONASSON (c)

ARNE FRANSSON (c)

KARL BOO (c)

TAGE SUNDKVIST (c)

GUNILLA ANDRÉ (c)

GUNNEL JONÄNG (c)

GUNNAR BJÖRK (c)

i Gävle

ANDERS DAHLGREN (c)

NILS G. ÅSLING (c)

KJELL A. MATTSSON (c)

RUNE GUSTAVSSON (c)

BRITTA HAMMARBACKEN (c)

CLAES ELMSTEDT (c)

EINAR LARSSON (c)